

پژوهشی کیفی درباره موانع توسعه سامانه های ارزی

نجمه نوذر

چالش های ارزش و سامانه های ارزی و روش های نوین مبادلات فرامرزی

نسخه نمونه

برای دانلود نسخه کامل به وبسایت فروشگاه
انتشارات راه پرداخت مراجعه کنید.

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

The mark of
responsible forestry
FSC® C009732

سرشناسه: نوذر، نجمه، ۱۳۶۰-

عنوان و نام پدیدآور: چالش‌های ارز و سامانه‌های ارزی و روش‌های نوین مبادلات فرامرزی:

پژوهش کیفی درباره موانع توسعه سامانه‌های ارزی/نجمه نوذر.

مشخصات نشر: تهران: راه پرداخت، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.: جدول، نمودار.؛ ۱۴/۲۱×۵/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۰۲-۸۸-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه.

عنوان دیگر: پژوهش کیفی درباره موانع توسعه سامانه‌های ارزی.

موضوع: ارز - ایران، Foreign exchange - Iran

موضوع: بازار ارز، Foreign exchange market

موضوع: سیاست پولی، Monetary policy

رده بندی کنگره: HG۳۹۶۹/۲

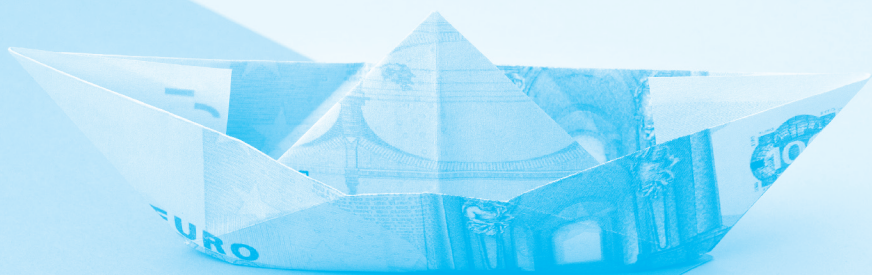
رده بندی دیویی: ۳۳۲/۴۵۶۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۱۰۹۸۲

پژوهشی کیفی درباره موانع توسعه سامانه های ارزی

نجمه نوذر

چالش های ارزش و سامانه های ارزی و روش های نوین مبادلات فرامرزی

عنوان: چالش‌های ارزش و سامانه‌های ارزی و روش‌های نوین مبادلات فرامرزی

ناشر: راه‌پرداخت

نویسنده: نجمه نوذر

ویراستار ارشد: مینا والی

ویراستار ادبی: سمیرا امیری

بازبینی نهایی متن: رضا قربانی

صفحه‌آرا: علیرضا کیوان

ناظر چاپ: قادر شهبازی

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۰۲-۸۸-۰

تلفن: ۰۲۱-۴۴۴۳۹۶۶

دورنگار: ۸۹۷۸۴۹۰۲

ایمیل: publisher@way2pay.press

وب‌سایت: way2pay.press

لیتوگرافی: هنر اشکان

چاپ و صحافی: واژه

همه حقوق چاپ و نشر این اثر برای «انتشارات راه‌پرداخت» محفوظ است. هرگونه تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شکل و شیوه (چاپی، صوتی، ویدئویی، دیجیتال و ...) بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است.

فروشگاه انتشارات راه‌پرداخت نشانی: تهران، جنت‌آباد جنوبی، خیابان لاله غربی، روبه‌روی پاساژ سمرقند، خیابان حدیث، کوچه حدیث دوم، پلاک ۸

 @way2paypress

 Way2Pay.press

 @way2paypress

پیشگفتار

مقدمه

۱۳	اقتصاد باز و رونق اقتصادی
۱۶	اهمیت نرخ ارز و تأثیر آن بر رشد اقتصادی
۱۸	بانکداری بین‌المللی و نظام تأمین مالی
۲۰	اثر تجارت خارجی (صادرات و واردات) بر رشد اقتصادی
۲۲	نقش سامانه‌های ارزی در تجارت بین‌المللی
۲۳	
۲۶	

فصل اول: خدمات ارزی بانک‌ها

۲۹	معرفی خدمات ارزی بازرگانی بانک
۳۱	ضمانت‌نامه ارزی
۳۱	اعتبار اسنادی
۳۲	حواله‌جات ارزی
۳۳	تسهیلات ارزی
۳۵	معرفی خدمات ارزی غیربازرگانی بانک
۳۵	مبادلات ارزی (نقل و انتقالات ارزی)
۳۶	شرح کلی روال کار تجارت در ایران
۳۶	

فصل دوم: چالش‌های ارزی و سامانه‌های ارزی

۳۹	چالش‌ها
۴۰	حاکمیت و بانک مرکزی
۴۱	پیچیدگی مقررات ارزی با توجه به ماهیت و آلترناتیوها
۴۲	تحریم
۴۲	بی‌ثباتی
۴۳	نظام ارزی وابسته
۴۴	

۴۴	اخذ سیاست‌های شتاب‌زده در دوره نوسان نرخ ارز
۴۴	عدم مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی
۴۵	جهش‌های ارزی در بازه‌های زمانی و قابل پیش‌بینی نبودن وضعیت پروژه‌ها
۴۵	تثبیت نرخ ارز و کاهش صادرات
۴۵	دانش و تجربه ناکافی برخی مسئولان اقتصادی
۴۶	ناهماهنگی میان سازمان‌ها در اجرای مقررات بانک مرکزی
۴۶	ناهماهنگی میان واحدهای بانک مرکزی
۴۷	محافظه‌کاری ناشی از عدم تسلط مسئولان بر کسب‌وکار
۴۷	مقررات دستوری و غیرتعاملی
۴۷	عدم امکان پیشرفت با دانش و استانداردهای روز
۴۸	بانک‌ها (ستاد و شعب ارزی)
۴۸	مشکل واخوانی مقررات ارزی با عقود اسلامی
۴۹	مغایرت نظرات دوایر و ادارات بین‌الملل
۵۰	اینرسی و مقاومت در برابر قوانین ارزی
۵۰	عطف به ماسبق کردن مقررات
۵۰	سیاست‌گذاری نادرست و در پی آن شکل‌گیری رانت
۵۱	ویترین بودن سامانه‌ها در پی تشخیص نادرست نیازمندی‌ها
۵۱	مقطعی دیدن نیازمندی‌ها به جای دیدگاه کلان
۵۱	مشکلات ناشی از متمرکز شدن سامانه
۵۲	تداخل برنامه عملیاتی حوزه وظایف ارز و ریال
۵۲	حافظ منافع دولت بودن بانک‌های عامل به جای تمرکز بر بانکداری
۵۲	عدم تسلط بر کسب‌وکار
۵۳	عدم چابکی
۵۳	موانع ارتقای سازمانی نیروهای ارزی
۵۴	شرکت‌های توسعه‌دهنده سامانه‌های ارزی
۵۴	خطرپذیری و عدم قطعیت پروژه‌ها
۵۴	حجم بالای تغییرات در سامانه‌های ارزی
۵۴	وابستگی فرایندها به نرخ ارز
۵۵	پیچیدگی فرم‌ها و روال‌ها
۵۵	تخمین نادرست پیش از شروع پروژه
۵۵	محدودیت زمان توسعه با توجه به پیچیدگی
۵۶	عدم استفاده از مشاوران و متخصصان
۵۶	فقدان عارضه‌یابی هنگام بروز اشکال
۵۶	کمبود نیروی انسانی

۵۷	عدم انتقال دانش
۵۷	فقر زير ساخت لازم براي توسعه چابک
۵۸	بازرگانان
۵۸	نا آگاهی مشتریان يا آگاهی بیشتر مشتریان
۵۸	متضرر شدن مشتری از کمبود منابع ارزی بانک مرکزی
۵۹	سردرگمی مشتری در ارائه مستندات به دليل ناهماهنگی میان سازمان ها
۵۹	مشکلات سیستمی و کاربری گمرک
۶۰	دور زدن مقررات
۶۰	تصویب برخی مقررات بازدارنده از جانب وزارت صمت يا بانک مرکزی
۶۱	صرافی ها
۶۲	وابستگی شدید وضعیت کسب و کار صرافی ها به تصمیمات دولتی و مقررات بانک مرکزی
۶۲	کم توجهی به درخواست ارز صرافی ها
۶۳	نظارت بر عملکرد صرافی ها و عدم نظارت بر صادرکنندگان
۶۳	مشکلات مالیاتی
۶۳	گمرک
۶۳	تأخیر بانک مرکزی در تخصیص ارز، متروکه شدن کالاها در انبار و به حراج گذاشته شدن آنها
۶۴	دخالت بانک در امور گمرکی و غیر مالی
۶۴	راهکارهای مقابله با چالش های مذکور
۶۵	به کارگیری روش های آینده پژوهی
۶۶	مدیریت خطر و کنترل مخاطرات به جای واکنش منفعلانه
۶۸	مدیریت تغییرات و به کارگیری روش های توسعه چابک
۶۹	مدیریت منابع انسانی - پرورش و حفظ نیروی انسانی متخصص
۷۰	تک نرخی کردن ارز و برداشتن تخصیص اجباری بانک مرکزی

۷۲ فصل سوم: راهکارهای نوین تبادلات مالی فرامرزی

۷۳	سوئیفت
۷۶	سپا
۷۷	وايز
۷۷	پروفي
۷۸	فناوری بلاکچین و تحول در تجارت بین الملل
۸۰	رمزارز
۸۲	ارز دیجیتال بانک مرکزی (CBDC)
۸۴	مزایای CBDC
۸۴	تبادلات فرامرزی با ارز دیجیتال ملی

[یادداشت حامی]

اداره کل آموزش بانک ملت

سیاست‌گذاری‌های ارزی، ثبات نرخ ارز و عملکرد بهینه سامانه‌های ارزی بانک‌های کشور، تأثیر بسزایی در سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، بازرگانی و حفظ تراز تجاری و رونق اقتصادی کشور دارد. برخی از مسائلی که در حال حاضر در حوزه ارز در کشور وجود دارد، از جمله نوسانات نرخ، چندنرخ بودن ارز و مشکلات تأمین ارز برای بازرگانان بر کسی پوشیده نیست. این پژوهش برای آگاهی از تمام چالش‌های این حوزه در کل زنجیره، از بانک مرکزی تا گمرک انجام شده و علاوه بر آن به برخی راهکارهای نوین برای مقابله با این چالش‌ها اشاره شده است.

بانک ملت یکی از پیشتازان و بازیگران اصلی ارائه‌دهنده خدمات ارزی به مشتریان عزیز از جمله بازرگانان محترم است. این بانک به جهت نقش مؤثر ارز، سامانه‌های ارزی و نیروهای متخصص ارزی، به این حوزه توجه خاص دارد.

از آنجا که پژوهش و آموزش باهدف توسعه دانش و کاربردی نمودن آن در صنعت بانکی، از مأموریت‌های اصلی اداره کل آموزش بانک ملت است، این بانک از انتشار

نتایج این پژوهش حمایت کرده است. امید است که مورد استفاده مخاطبین گرامی قرار گیرد.

[یادداشت ناشر]

انتشارات راه پرداخت

واردات و صادرات نقش بسیار مهمی در تعیین راهبرد اقتصادی یک کشور ایفا می‌کنند و دو عنصر اصلی تجارت بین‌الملل اند که به تعمیق و پیشرفت اقتصادی کمک می‌کنند. این دو عامل نه تنها در تحولات اقتصادی، بلکه در تقویت روابط بین‌المللی و تبادل فرهنگی نیز نقش بسزایی دارند. واردات، یا همان ورود کالاها و خدمات از کشورهای دیگر، منجر به ایجاد تنوع و کسب ثروت منابع در داخل کشور می‌شود. این تنوع، از یک سو نیازهای داخلی را تأمین می‌کند و از سوی دیگر باعث افزایش رقابت و بهبود کیفیت محصولات داخلی می‌شود. از طریق واردات، فناوری‌های جدید نیز وارد کشور می‌شوند و امکان به‌روزرسانی صنایع محلی و ارتقای تولیدات را فراهم می‌کنند. از سوی دیگر، صادرات یک منبع درآمد ارزی برای کشورها است؛ چنانچه با ارائه محصولات و خدمات به بازارهای جهانی، کشورها قادرند ارزش افزوده و اشتغال را افزایش دهند.

وجود تعادل میان واردات و صادرات از اهمیت خاصی برخوردار است. این تعادل می‌تواند باعث کاهش تورم و تقویت ارزش پول ملی شود و نیز امکانات بیشتری برای سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی ایجاد کند. در نتیجه، واردات و صادرات، این دو عنصر پیچیده و حیاتی اقتصاد کشورها، می‌توانند باعث توسعه، رشد اقتصادی و بهبود شرایط زندگی شوند.

تحقق توازن در این دو عامل نیازمند سیاست‌های منطقی و کارآمد اقتصادی است که به تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق نیاز دارد. اعمال سیاست‌های ارزی درست در یک کشور نقشی بسیار حیاتی در تعیین سطح استقرار و پایداری اقتصادی دارد. برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های ارزی مناسب می‌تواند تأثیر مستقیمی بر نرخ تورم، ارزش پول ملی و توازن معاملات خارجی داشته باشد. سیاست‌های ارزی مناسب به کشور امکان می‌دهد تا نرخ

تورم را کنترل، و پایداری اقتصادی را تضمین کند. اعمال سیاست‌های ارزی موفق نیازمند هماهنگی بین بخش‌های مختلف دولت، بانک مرکزی و نهادهای اقتصادی است تا بتواند به بهبود و تقویت اقتصاد کشور کمک کند و تأثیر مثبتی در زندگی اقتصادی جمعیت بگذارد. در حال حاضر، کشور ما، ایران، با چالش‌های بسیاری در زمینه ارز و سیاست‌های ارزی مواجه است که آثار گسترده‌ای بر اقتصاد داخلی و زندگی روزمره مردم دارد. یکی از اصلی‌ترین چالش‌ها، نوسانات گاه‌به‌گاه در بازار ارز و مبادلات جهانی است که تأثیر زیادی بر نرخ ارز و تورم دارد. تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی بین‌المللی نیز به چالش‌های ارزی افزوده است. این تحریم‌ها، کاهش درآمد ارزی از صادرات نفت، کاهش توانایی دریافت اعتبارات بین‌المللی و افت نرخ ارز ملی را در پی داشته است و این چالش‌ها نیز باعث شده‌اند تعادل در بازار ارز به سختی حفظ شود.

سیاست‌های ارزی نیز چالش‌های مخصوص به خود را دارند. مشکلات در تعیین نرخ ارز رسمی نسبت به بازار آزاد، کاهش اعتبارات بین‌المللی و کنترل ناکارآمد بر معاملات ارزی، به مشکلاتی تبدیل شده‌اند که نیازمند راهکارهای جدید و مؤثرند. علاوه بر این، وجود نوسانات در نرخ ارز و عدم پایداری اقتصادی باعث افزایش تورم و هزینه‌های زندگی می‌شود که بر بخش‌های ضعیف جامعه تأثیر منفی می‌گذارد. اصلاحات عمیق در سیاست‌های ارزی، تقویت نظام بانکی و ترویج سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌تواند این چالش‌ها را به فرصت‌های جدیدی برای توسعه اقتصادی بدل کند.

کتاب حاضر با عنوان «چالش‌های ارز و سامانه‌های ارزی و روش‌های نوین مبادلات فرامرزی»، حاصل پژوهشی است که به روش کیفی و از طریق مصاحبه با متخصصان، مطالعه مقالات و تحقیقات میدانی انجام شده است. این کتاب با نگارش نجمه نوذر، مدیر پروژه توسعه سامانه‌های بانکی شرکت بهسازان ملت و مدرس سازمان مدیریت صنعتی، با هدف کشف و بررسی دقیق و همه‌جانبه چالش‌های خرد و کلان سامانه‌های ارزی بانک‌ها در ایران و ارائه راهکارهایی برای آنها، تدوین شده است. امید است رهنمودهای این کتاب گامی باشد در جهت ارتقای آگاهی قانون‌گذاران، مدیران ارشد، مدیران و معاونان و بازرگانان، کاربران حوزه ارز و همچنین شرکت‌های توسعه‌دهنده خدمات و محصولات ارزی.

[

پیشگفتار

]

گسترش تجارت بین‌الملل که یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر اقتصاد کلان کشور است، از دیرباز در کانون توجه اقتصاددانان و سیاست‌گذاران کشورهای جهان بوده است. سیاست‌ورزان اقتصادی، معادلات تأثیر تغییرات نرخ ارز بر رشد اقتصادی را می‌دانند و در شرایط بحران (مثلاً در مواقع افزایش تورم) می‌کوشند تا با تغییر متغیرها، تراز تجاری را حفظ کنند.

تأثیر صادرات و واردات بر رشد اقتصادی و ایجاد رفاه بر کسی پوشیده نیست، اما در شرایط تحریم و تورم کنونی ایران، ایجاد و حفظ وضعیت مطلوب تجاری، کاری پیچیده و دشوار است. ناپایداری نرخ ارز موجب می‌شود هر تأخیری در انجام فرایند صادرات و واردات صدمات اقتصادی گاه جبران‌ناپذیری به بازرگانان وارد کند. در این میان سامانه‌های ارزی بانک مرکزی و دیگر بانک‌ها کمک شایانی به تسهیل تجارت می‌کنند. مسائل و چالش‌هایی در توسعه این سامانه‌های ارزی وجود دارد که هدف این پژوهش بررسی آنهاست. یافته‌ها حاکی از آن است که بخشی از این چالش‌ها جزو ماهیت سامانه‌های ارزی در دنیا است. مقررات بین‌المللی مدام در حال تغییر است و در کنار آن مقررات داخلی نیز ناپایدار است. ماهیت متغیر نرخ ارز روی فرایندهای مختلف

ارزی سامانه‌ها تأثیر می‌گذارد و نیروهای متخصص کسب‌وکار ارزی به نسبت ریال محدودترند.

از طرفی گاهی جریان درآمدی یک شعبه ارزی، به مراتب بیشتر از چندین شعبه ریال است؛ لذا با بهبود قواعد و مقررات و شفافیت آنها و بهبود کیفیت و چابکی سامانه‌ها می‌توان مشتریان ارزی فعلی را حفظ و مشتریان جدید را جذب کرد.

در این پژوهش ابتدا خدمات ارزی را به اجمال معرفی کرده‌ایم، سپس چالش‌ها را در سطوح مختلف بررسی کرده‌ایم و راهکارهایی ارائه داده‌ایم و در نهایت در بخش آخر روش مبادلات فرامرزی نوین را معرفی کرده‌ایم. برای بررسی چالش‌های حوزه ارز با سی متخصص حوزه ارزی در سطح بانک مرکزی، ستاد و شعب بانک‌های مختلف، تیم توسعه سامانه‌ها، بازرگانان و صراف‌ها مصاحبه کرده‌ایم؛ که جا دارد از همکاری گرم ایشان کمال تشکر را به جای آوریم.

امید است که این مطالعه پژوهشی، بابتی را برای آگاهی‌سازی بیشتر و حل چالش‌ها باز کند و مفید واقع شود.

[

مقدمه

]

دنیا به سمت هوشمندی هرچه بیشتر در حرکت است و پیوسته، سامانه‌هایی جدید با خدمات نوآورانه به بازار عرضه می‌شود. روش‌های پرداخت و مبادلات و معاملات نوین برای حل مسائل و مشکلات موجود و ایجاد تسهیلات بیشتر برای کاربران و مشتریان مدام در حال تحول و به‌روز شدن است. یکی از وظایف پژوهشگر پیدا کردن مسائل، و ارائه راهکار برای آنهاست. از همین رو هدف اصلی این پژوهش نیز یافتن دقیق و همه‌جانبه چالش‌های خرد و کلان سامانه‌های ارزی بانک‌ها و ارائه راهکارهایی برای آنهاست و مخاطب و جامعه هدف آن عبارت است از قانون‌گذاران، مدیران ارشد، مدیران، معاونان و کاربران حوزه ارز و همچنین شرکت‌های توسعه‌دهنده خدمات و محصولات ارزی، بازرگانان و مشتریان ارزی. طبیعتاً برای این مخاطبان خدمات ارزی و شرایط جاری ارزی تا حدودی مشخص است، اما شاید برای برخی مدیران توسعه، بازرگانان یا کاربرانی که تازه کارند، خدمات روشن نباشد؛ به همین منظور در بخش اول، خدمات ارزی بانک‌ها معرفی اجمالی شده، در بخش دوم چالش‌ها فهرست‌بندی و تبیین شده، و در بخش سوم راهکارهای نوین تبادل‌ات فرامرزی تشریح شده است.

این کتاب کوشیده است پاسخ پرسش‌های زیر را مشخص کند:

اقتصاد باز به چه معناست و تأثیر آن بر رونق اقتصادی چیست؟

نرخ ارز چه تأثیری بر رشد اقتصاد دارد؟

تجارت (صادرات و واردات) چه تأثیری بر رشد اقتصاد دارد؟

نقش سامانه‌های بانکی در تبادل‌ات ارزی چیست؟

خدمات ارزی بانک‌ها در حال حاضر چیست؟

در شرایط تحریم، مبادلات از چه کانال و ابزارهایی انجام می‌شود؟

چالش‌های توسعه سامانه‌های ارزی از دیدگاه سطوح مختلف بانک مرکزی، بانک (ستاد و شعبه)، شرکت‌های توسعه‌دهنده سامانه، مشتریان (اعم از بازرگانان) و صرافی‌ها

چیست؟

راهکارهای حل مسائل کدام‌اند؟

رمزارزها چه کمکی به مبادلات مالی فرامرزی می‌کنند؟

فناوری‌های نوین در حوزه مبادلات فرامرزی کدام‌اند؟

در ارزش دیجیتال ملی در رابطه با تبادلات ارزی بین‌المللی چه ملاحظاتی می‌بایست در نظر گرفته شود؟

بهتر است پیش از آغاز مباحث مفهوم اقتصاد باز و تجارت جهانی را شرح دهیم تا بدانیم این نوع اقتصاد چه تأثیری بر رونق یک کشور دارد و همچنین متوجه شویم اهمیت نرخ ارز و تجارت خارجی بر رشد اقتصادی در چیست.

اقتصاد باز و رونق اقتصادی

در اقتصاد باز میان اجتماع درونی و بیرونی مرادوات اقتصادی وجود دارد. اشخاص و کسب‌وکارها می‌توانند با سایر افراد و کسب‌وکارهای جامعه بین‌المللی، خدمات و فرآورده ردوبدل کنند. همچنین در این نوع اقتصاد منابع مالی با هدف سرمایه‌گذاری در فرای مرزها جریان دارد.

اقتصاد باز از دو طریق با سایر کشورها تعامل ایجاد می‌کند:

خرید و فروش کالا و خدمات در بازارهای کالایی

خرید و فروش دارایی‌های سرمایه‌ای در بازارهای مالی

در راهبرد اقتصاد باز بر بخش تجارت خارجی و سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی خارجی تأکید می‌شود. کشوری که راهبرد اقتصاد باز را دنبال می‌کند باید درهای خود را نه تنها رو به تجارت خارجی، بلکه رو به فعالیت‌های بین‌المللی عوامل تولیدی چون کار، سرمایه و تکنولوژی باز بگذارد. بدیهی است که در این راه باید استانداردهای کیفی محصولات را افزایش، و هزینه‌های تولید را کاهش داد تا در عرصه رقابت‌های بین‌المللی اقتصادی موفق شد.

کشوری که به دنبال رونق اقتصادی از طریق صادرات است می‌بایست مدام برای ارتقای کیفیت محصولات صادراتی خود تلاش کند تا توانایی رقابت با رقبای داشته باشد. چنین کشوری از یک طرف باید بازار جهانی خود را حفظ کند و حتی آن را گسترش دهد و از طرف دیگر محصولاتی را وارد کند که جزو منابع و تخصص خودش نیست و تولید آن از وارد کردنش گران‌تر تمام می‌شود.

ایالات متحده آمریکا از سال ۲۰۱۹ با بیش از ۵/۶ تریلیون دلار صادرات و واردات کالا

و خدمات، بزرگ‌ترین کشور تجاری جهان، بزرگ‌ترین واردکننده کالا و خدمات در جهان از نظر حجم و دومین صادرکننده بزرگ کالا (و بزرگ‌ترین صادرکننده خدمات) در جهان است. در جدول زیر سهم واردات و صادرات از تولید ناخالص داخلی (GDP) در پنج اقتصاد بزرگ دنیا را ملاحظه می‌کنید:

کشور	GDP بر اساس میلیون دلار آمریکا	درصد واردات از GDP	درصد صادرات از GDP
آمریکا	۲۰,۹۳۶,۶۰۰,۰۰۰	٪۶/۱۴	٪۷/۱۱
چین	۱۴,۷۲۲,۷۳۰,۷۰	٪۰/۱۶	٪۵/۱۸
ژاپن	۵,۰۶۴,۸۷۲,۸۸	٪۴/۱۷	٪۶/۱۷
آلمان	۳,۸۰۶,۰۶۰,۱۴	٪۰/۳۸	٪۸/۴۳
انگلیس	۲,۷۰۷,۷۴۳,۷۸	٪۷/۲۷	٪۴/۲۷

جدول ۱- سهم واردات و صادرات از تولید ناخالص داخلی (GDP) در پنج اقتصاد بزرگ دنیا در سال ۲۰۲۰ (برگرفته از مقاله Zanzalari در سال ۲۰۲۲ مبتنی بر گزارش‌های بانک جهانی در سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰).

خودکفایی اقتصادی در توصیف کشوری به کار می‌رود که می‌تواند بدون تجارت بین‌المللی زنده بماند. حال اگر این کشور با میل خود چنین روشی را در پیش بگیرد و از تجارت با کشورهای دیگر امتناع کند، آن را اقتصاد بسته می‌نامند. آیا منطقی نیست که هر کشوری در هر چیزی که برای تولید آن مجهزتر است، تخصص داشته باشد؟

اکثر کشورها با چنین گزاره‌ای موافق‌اند و به همین دلیل تمایل دارند به وضعیت صددرد تجارت آزاد نزدیک‌تر باشند تا وضعیت صددرصد خودکفایی.

اقتصادی را که در تجارت بین‌المللی شرکت نمی‌کند بسته می‌نامند. به این معنی که کالا و خدمات را از کشور دیگری وارد یا به کشوری دیگر صادر نمی‌کند. در این شرایط همه کالاها و خدمات در محدوده یک اقتصاد واحد تولید می‌شوند. اقتصاد بسته کندتر از اقتصادهای باز رشد می‌کند، زیرا همه کالاها باید در داخل خود آن اقتصاد تولید و مصرف شوند. امروزه عملاً هیچ اقتصاد بسته‌ای وجود ندارد، اما برخی از کشورها از سیاست‌های

حمایت‌گرایانه برای محدود کردن تجارت استفاده می‌کنند و از همین رو نسبت به سایرین اقتصاد بسته‌تری دارند.

برای اینکه اقتصادی کاملاً بسته محسوب شود، دولت باید تمام تجارت‌های خارجی را ممنوع کند. در این صورت، کشور فقط به مصرف، سرمایه‌گذاری و مخارج خود برای رشد اقتصادی متکی خواهد بود. به‌طور کلی بسته ماندن یک اقتصاد دشوار است، زیرا همه مواد به‌راحتی در یک کشور یافت نمی‌شوند. مثلاً، نیمه‌های از سیلیکون ساخته می‌شوند، اما فقط تعداد محدودی از کشورها سیلیکون تولید می‌کنند. کشوری که منبع طبیعی سیلیکون ندارد باید با کشورهایمانند ایالات متحده آمریکا، چین و روسیه که آن را دارند، تجارت کند. بدون تجارت، آن کشور به سیلیکون، نیمه‌های و مهم‌تر از همه کالاهای نهایی که از نیمه‌های استفاده می‌کنند تلفن همراه، تلویزیون و کامپیوتر دسترسی نخواهد داشت. در جامعه مدرن، حفظ یک اقتصاد بسته چالش‌برانگیز است، زیرا مواد خام مانند نفت خام یا گاز طبیعی نقشی کلیدی در ساخت کالاهای نهایی دارند. همه کشورها به این مواد خام و طبیعی دسترسی ندارند.

سیاست خودبستگی (اوتارکی) معمولاً به وضعیتی گفته می‌شود که در آن اقتصاد یک نظام سیاسی از رسیدن به سرحد خودکفایی عبور کرده و در اهداف و برنامه‌ریزی‌ها حد انزوای کامل اقتصادی را مدنظر قرار داده باشد.

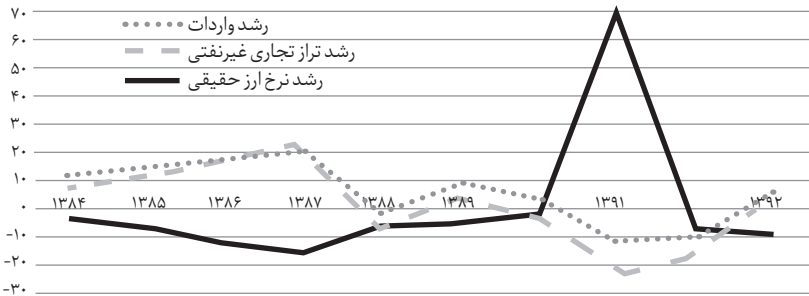
اهمیت نرخ ارز و تأثیر آن بر رشد اقتصادی

نرخ ارز مهم‌ترین مفصل ارتباط اقتصادی یک کشور با کشورهای جهان است و تغییرات آن تأثیر گسترده‌ای بر بخش داخلی و خارجی اقتصادها به همراه دارد؛ زیرا از یک‌سو بر صادرات و واردات (و به تبع آن تراز تجاری) و از سوی دیگر بر قدرت رقابت‌پذیری داخلی (و به تبع آن بر تولید و اشتغال) و همچنین تورم داخلی تأثیرگذار است. بر این اساس مدیریت بازار ارز یکی از موضوعات کلیدی هر اقتصادی محسوب می‌شود، با این حال رویکرد واحدی در تعیین نرخ ارز وجود ندارد و کشورها بسته به ساختار و شرایط اقتصادی (در چهارچوب نظام‌های ارزی متفاوت)، رویکردهایی نظیر

تبادل ترز ارز پرداخت‌ها (تقویت صادرات و کنترل واردات)، برابری قدرت خرید برای تقویت توان تولید داخلی، کنترل تورم و تبادل بخشی به بودجه را در تعیین نرخ ارز به کار می‌گیرند.

مدیریت بازار ارز برای اقتصاد ایران از جنبه‌های مختلفی دارای اهمیت مضاعف است؛ از جمله آنکه اقتصاد ایران طی سال‌های آتی و در بلندمدت ناگزیر باید به اقتصادی باز و رقابتی تبدیل شود تا از این طریق زمینه‌های متنوع شدن فعالیت‌های اقتصادی، افزایش تولید، رشد صادرات انبوه کالا و خدمات غیرنفتی را از طریق هم‌پیوندی با بازارهای جهانی و بهره‌مند شدن از جریان‌های تجارت و مبادلات سرمایه‌ای بین‌الملل برای کشور فراهم کند. نرخ ارز یکی از مهم‌ترین متغیرهای اقتصاد کلان محسوب می‌شود که چگونگی تعیین آن همواره یکی از مباحث و چالش‌های مهم در عرصه سیاست‌گذاری بوده است. نرخ ارز بر بسیاری از متغیرهای اقتصادی همچون رشد اقتصادی تأثیرگذار است. نحوه تأثیرگذاری ارز بر رشد اقتصادی بستگی به ماهیت تولیدات داخلی دارد. در صورتی که تولیدات داخل وابستگی چندانی به کالاهای واسطه‌ای، سرمایه‌ای و مواد اولیه خارجی نداشته باشند، افزایش قیمت ارز به دلیل ارزان شدن نسبی کالاهای صادراتی و گران‌تر شدن نسبی کالاهای وارداتی منجر به تقویت صادرات و تولید ملی داخلی می‌شود و آثار مثبتی بر رشد اقتصادی بر جای می‌گذارد. در مقابل اگر تولیدات داخلی وابستگی شدیدی به کالاهای واسطه‌ای، سرمایه‌ای و مواد اولیه خارجی داشته باشند، افزایش قیمت ارز به‌مثابه یک شوک منفی طرف عرضه عمل می‌کند، زیرا مستقیماً هزینه‌های تولید را افزایش می‌دهد و تأثیری منفی بر عرضه کل اقتصاد بر جای می‌گذارد و به‌تبع تأثیری منفی بر رشد اقتصادی دارد.

همان‌طور که در نمودار زیر مشاهده می‌کنید رشد نرخ ارز با رشد واردات و ترز تجاری رابطه معکوس دارد. زمانی که رشد نرخ ارز منفی است، واردات رشد می‌کند، اما از سویی دیگر کاهش نرخ ارز حقیقی، قیمت کالاها و خدمات صادراتی تولیدکنندگان داخلی را نسبت به قیمت‌های جهانی افزایش می‌دهد و در نتیجه از قدرت رقابتی تولیدکنندگان داخلی در بازارهای جهانی می‌کاهد و منجر به کاهش صادرات کشور می‌شود.

نمودار ۱- روند رشد نرخ ارز حقیقی، رشد واردات و رشد تراز تجاری غیرنفتی در ایران. (تشکینی، ۱۴۰۱)

پژوهشگران در بحث اثر نوسانات نرخ ارز بر رشد اقتصادی، به صراحت بر نقش توسعه مالی تأکید دارند و بیان می‌کنند که توصیه به تثبیت نرخ ارز به منظور رشد اقتصادی بیشتر، به سطح توسعه بازارهای مالی آن اقتصاد بستگی دارد. در سطوح پایین توسعه بازارهای مالی اثر نوسانات نرخ ارز بر رشد اقتصادی منفی است و در سطوح بالا این اثر حتی می‌تواند مثبت باشد.

کشورهای دارای وضعیت ارزی شناور، در بلندمدت با انتقال نظام مالی بانک‌محور به بازارمحور می‌توانند از اثرات نامطلوب بی‌ثباتی نرخ ارز جلوگیری کنند.

بانکداری بین‌المللی و نظام تأمین مالی

بانکداری بین‌المللی همچنان یکی از منابع مهم تأمین مالی برای کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود. از آنجایی که اقتصاد ایران بازار سرمایه نحیفی دارد و فاقد جایگزین‌های مناسب است، نظامی بانک‌محور به شمار می‌رود و بانک‌ها مسئولیت زیادی در تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و بزرگ دارند. عدم حضور بانک‌های خارجی در ایران نسبت به سایر اقتصادهای در حال توسعه، به‌ویژه در زمانی که کشور در معرض تحریم‌های اقتصادی هم نبود، نشان از عدم موفقیت ایران در بهره‌برداری مناسب از منابع تأمین مالی از این طریق دارد.

محدودیت در دسترسی و اتصال به نظام مالی جهانی، ضعف در اجرای

استانداردهای پذیرفته شده جهانی در عملیات بانکی، عدم تطبیق کامل با استانداردهای گروه ویژه اقدام مالی، نوسانات نرخ ارز، ضعف حاکمیت شرکتی و رتبه ریسک اعتباری، مهم ترین چالش های نظام بانکداری بین الملل کشورمان است و این چالش ها ناشی از متغیرهای کلان جهت گیری سیاست خارجی، هژمونی دلار در نظام مالی جهانی، تحریم های جامع و هدفمند و قوانین و مقررات دست و پاگیر بوده است.

اثر تجارت خارجی (صادرات و واردات) بر رشد اقتصادی

اقتصاددانان معتقدند تجارت آزاد با صادر کردن کالاهای تولید داخل و وارد کردن کالاهای لازم از خارج، رفاه کشورها را بالا می برد؛ بنابراین، بهبود تجارت، یکی از اهداف عمده اقتصادی در کشورها است. صادرات و واردات مبنای ترازگیری تجاری یک کشور است و بر سلامت کلی اقتصاد تأثیر می گذارند. در یک اقتصاد سالم، هم واردات و هم صادرات دارای رشدی مستمرند و این مؤلفه معمولاً نشان دهنده یک اقتصاد پایدار و قوی است. عدم تعادل میان صادرات و واردات ممکن است باعث مازاد تجاری یا کسری تجاری شود.

مازاد تجاری زمانی رخ می دهد که صادرات یک کشور بیشتر از واردات آن باشد. این بدان معناست که ارزش حاصل از صادرات بیشتری وارد کشور شده است. مازاد تجاری معمولاً نشان دهنده یک اقتصاد سالم است. کسری تجاری زمانی رخ می دهد که واردات یک کشور بیشتر از صادرات آن باشد که به معنای خروج خالص ارزش داخلی به بازارهای خارجی است.

کسری تجاری زمانی رخ می دهد که یک کشور فاقد ظرفیت تولید محصولات خود باشد. تولید ناخالص داخلی (GDP) یک کشور که درآمد ملی آن نیز شناخته می شود، ارزش ناخالص بازار کل کالاها و خدماتی است که در یک دوره معین تولید می کند و صادرات و واردات تأثیر مستقیم روی آن دارند.

ایران نیز، همانند اغلب کشورهای در حال توسعه، دارای فعالیت های گسترده تجارت خارجی است و مانند بیشتر این کشورها در مبادلات بین الملل، غالباً قیمت پذیر است. در زمینه صادرات، درصد قابل توجهی از عایدی ارزی کشور، از محل

صدور نفت خام و گاز تأمین می‌شود که منبعی پایان‌پذیر است. روند تولید و صادرات نفت، نه فقط به مسائل اقتصادی، بلکه تا حد زیادی به حیات سیاسی کشور پیوند خورده است. درآمدهای قابل توجه نفت باعث شده از سرمایه‌گذاری اساسی و علمی در بخش صادرات غیرنفتی غفلت شود، و ضرورت برنامه‌ریزی برای توسعه صادرات غیرنفتی درک نشود. این دو نکته، مهم‌ترین عوامل اتکای شدید اقتصاد کشور به فروش نفت محسوب می‌شوند.

بافت استراتژی تجارت خارجی یک کشور، از نظام سیاسی و اقتصادی حاکم و مقتضیات زمانی آن تبعیت می‌کند؛ بنابراین درجه باز بودن یا تحدید مبادلات در میان کشورها متفاوت است.

تورم، میزان افزایش قیمت عمومی کالاها و خدمات منتخب را در یک دوره زمانی معین اندازه‌گیری می‌کند. سطح تورم بالا معمولاً منجر به نرخ بهره بالاتر می‌شود. این امر می‌تواند منجر به افزایش واردات و کاهش صادرات شود، زیرا خرید کالا از کشورهای خارجی مقرون به صرفه‌تر از خرید کالا در داخل است. ردیابی این روندها به کارشناسان مالی کمک می‌کند تا تغییرات اقتصادی را پیش‌بینی کنند و از آن برای پیش‌بینی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سه‌ماهه یا سالانه بهره‌برند و سرمایه‌گذاران را آگاه کنند.

همه حکومت‌ها سعی می‌کنند برای حفظ ارزش واحد پول ملی خود، تراز اقتصادی را مثبت نگه دارند و تراز اقتصادی زمانی مثبت می‌شود که واردات یک کشور کمتر از صادرات آن باشد.

مثلاً بروز اختلاف اقتصادی میان آمریکا با کشورهای چین و روسیه باعث شد صادرات این کشورها به آمریکا کاهش پیدا کند، بنابراین این دو کشور وارداتشان را نیز کاهش دادند تا تراز اقتصادی خود را مثبت نگه دارند.

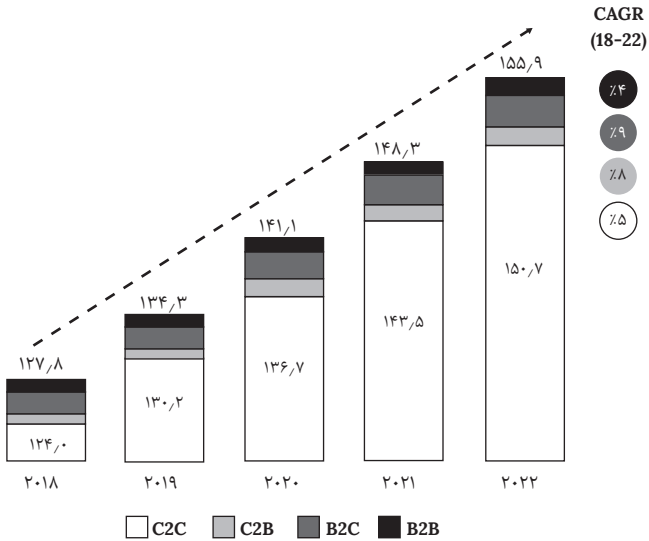
یکی از مزایای بسیار مهم واردات، مسئله صادرات مجدد (Re-export) است. در صادرات مجدد محصولات وارد شده به کشور، پس از فرآوری به کشور دیگری صادر می‌شوند. متأسفانه در کشور ما به این موضوع چندان توجه نمی‌شود، در حالی که صادرات مجدد علاوه بر ایجاد ارزش افزوده، برای کشور ارزآوری زیادی دارد و برای عده

کثیری هم اشتغال‌زایی می‌کند. برخی کشورها دانه قهوه را وارد می‌کنند و پس از آسیاب و بسته‌بندی، به کشورهای دیگر صادر می‌کنند، برخی کشورها هم قطعات محصولاتی را وارد و پس از مونتاژ صادر می‌کنند و از این طریق منافع اقتصادی درخوری به دست می‌آورند.

در ایران همیشه این امکان وجود دارد که تعرفه واردات محصولات یک‌شبه تغییر کند. مثلاً تا سال ۱۳۹۶ تعرفه واردات دانه‌های روغنی آفتابگردان حدود ۵ درصد بود، اما با تصویب قانونی، تعرفه این محصول در یک روز از ۵ درصد به ۵۰ درصد رسید. افزایش ۴۵ درصدی تعرفه دانه‌های روغنی برای واردکنندگان این محصول شوک و ضرر بسیار بزرگی به شمار می‌رفت. تغییرات ناگهانی در اقتصاد ایران زیاد اتفاق می‌افتد و اگر واردکنندگان بدون توجه به این مسائل کار را شروع کنند، در آینده دچار ضرر و زیان می‌شوند. صادرات سود زیادی دارد و در مقایسه با واردات مشکلات و مصایب کمتری دارد؛ از جمله اینکه مالیات سنگینی به واردات تعلق می‌گیرد. با همه اینها مسئله این است که صادرات باعث رونق اقتصاد کشور، ارزآوری و ایجاد اشتغال می‌شود و چرخ کارخانه‌های کشور را می‌چرخاند.

وابستگی صادرات یک کشور به یک محصول کلیدی ناپایدار و عدم تنوع کافی دال بر توسعه‌نیافتگی ساختار تولید ملی، شکنندگی و آسیب‌پذیری تجارت در اقتصاد کشور است. از طرفی رشد واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای، اثر مثبت و افزایش میزان وارد کردن کالاهای مصرفی اثر منفی بر رشد اقتصاد دارد. بنابراین نه تنها خود واردات و صادرات در رشد اقتصادی تأثیر مستقیم دارد که میزان اثرگذاری هریک از گروه کالاهای نیز متفاوت است. با آگاهی از میزان این اثرگذاری‌ها می‌توان سیاست‌های اقتصادی و بازرگانی کارا تر و اثربخش‌تری اتخاذ کرد.

پرداخت‌های بین‌المللی مدت‌ها است که همچون موتور عمل می‌کند که تجارت و سرمایه‌گذاری فرامرزی را امکان‌پذیر کرده و در ظهور اقتصاد جهانی امروز مؤثر بوده است. پرداخت‌های عمده‌فروشی (B2B)، ۹۵ درصد از ارزش کل پرداخت‌های فرامرزی را به مبلغ ۱۵۰ هزار دلار در سال ۲۰۲۲ تشکیل می‌دهد. انتظار می‌رود این ارزش تا سال ۲۰۲۷ رشد کند و به ۲۵۰ تریلیون دلار برسد.

نمودار ۲- پرداخت‌های فرامرزی در سراسر جهان به تریلیون دلار به تفکیک نوع تجارت (شرکت مشاوره بین‌المللی EY، ۲۰۲۳)

- در سال‌های آتی ارزش کل پرداخت‌های فرامرزی در این بخش‌ها سرعت می‌گیرد:
- کریدور و بخش‌های پرداخت نوظهور جدید که میزان B2B را افزایش می‌دهند؛
  - رشد حواله‌های خرید (رمیتنس یا C2C) ناشی از جریان مهاجرت؛
  - رشد تجارت الکترونیک جهانی در تمامی کانال‌ها؛
- و نوآوری در شیوه‌های پرداخت جایگزین و روش‌های پرداخت مانند ارزهای دیجیتال. دیگر کشورهای در حال توسعه برای مبادلات فرامرزی خود استراتژی دارند، اما متأسفانه سهم ایران به دلایل مختلف، که مهم‌ترین آن تحریم است، از همه بخش‌ها اندک است و می‌بایست برای این مهم سریع‌تر تدبیری اندیشیده شود، زیرا واقعیت این است که حذف تحریم‌ها پیش‌نیاز رشد اقتصادی است.

نقش سامانه‌های ارزی در تجارت بین‌المللی

فرایند صادرات و واردات به خودی خود فرایندی پیچیده است و همچون هر معامله

کلان دیگری ریسک دارد. این ریسک در معاملات خارجی دوچندان است. از آنجایی که تبادلات بین دو کشور با قوانین مختلف انجام می‌شود، سوئیچ پرداخت بانکی نیز متفاوت است. در این میان خطر جنس بدل به جای اصل، فاسد شدن کالا و... نیز وجود دارد. درست است که برای هر مسئله، راهکاری هم وجود دارد، اما کشور ما به نسبت دیگر کشورها، به دلیل تحریم دچار مشکلات پیچیده‌تری است. ضروریان مشتریان ارزی بابت تأخیرها، آن هم در شرایط اقتصادی ناپایدار، قابل ملاحظه است، طوری که گاهی یک هفته تأخیر در مراحل واردات، ممکن است سرمایه یک بازرگان را نابود کند.

فناوری اطلاعات طی دوسه دهه اخیر دنیای قراردادها را متحول کرده است. با به کارگیری سامانه‌ها به جای فرایندهای کاغذی و دستی، غیرحضورى شدن در یافت خدمت، یکپارچگی سیستم‌ها، فرایندهای کاری مکانیزه شده و سرعت و کیفیت دریافت خدمت افزایش یافته است. مسلم است که هرچه این سامانه‌ها ایمن‌تر، سریع‌تر و هوشمندتر باشند، اتلاف زمان و انرژی و ضروریان مشتری کمتر خواهد بود. مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی نشان می‌دهد که گرچه یکپارچگی چندسال اخیر سامانه‌ها کار را سهیل‌تر و سریع‌تر کرده، اما سطح سرعت و کیفیت این سامانه‌ها فاصله زیادی تا بلوغ دارد.

در حال حاضر در سطوح مختلف، مسائل، دغدغه و نارضایتی‌هایی وجود دارد که باب را برای پژوهش، بررسی و ارائه راهکار می‌گشاید. در اینجا چند مثال مطرح شده است:

- **بانک مرکزی:** در حوزه واردات کالا با ارز دولتی تخلف وجود دارد و نیاز به برقراری بازرسی اجباری احساس می‌شود.

- **مشتریان بانک (بازرگانان):** در شرایطی که حواله به صورت ثبت سفارش از محل مشتری انجام می‌شود و لازم نیست بانک، اعتبار و تسهیلاتی ارائه دهد و از طرف دیگر تأمین‌کننده معتبر و مطمئن است، چرا زمان بازرسی و پرداخت هزینه و کارمزد با تأخیر مواجه می‌شود؟

- **رئیس دواير ستاد:** مقررات قابل واخوانی با بانکداری اسلامی و همخوان با وضعیت جاری روال‌های سیستمی نیستند.

- **معاون ارزی شعبه:** نیروهای ارزی در شعبه‌ها تقلیل داده شده‌اند و کار پشتیبانی برای یکی دو نفر زیاد است. سیستم متمرکز دست شعبه را بسته است.

- **رئیس شرکت توسعه‌دهنده:** با تأخیر در تحویل سامانه‌های ارزی مواجه‌اند.
- مدیر پروژه سامانه ارزی: نیروی تولید در زمینه ارزش کم است. ماهیت کار پیچیده است و کسب و کار شفاف نیست.
- **توسعه‌دهندگان سامانه:** ماهیت کار پیچیده است، تغییرات زیاد و حجم کار خسته‌کننده است.

پروژه‌های سامانه‌های ارزی بانک‌ها، گاهی در معرض منحل شدن قرار می‌گیرند. مثلاً، براساس مسائل سیاسی، روابط تجاری با کشوری برقرار می‌شود و بانک مرکزی ابلاغیه و مصوباتی اعلام می‌کند؛ پس از آن مدیران و کارشناسان بانک‌ها شروع به تحلیل و توسعه می‌کنند، و ناگهان در اواسط یا حتی پایان پروژه رابطه بر هم می‌خورد و پروژه نیمه‌کاره می‌ماند. مثال دیگر این است: سامانه‌های ارزی به نرخ ارز وابسته‌اند و حسب نیاز، بانک مرکزی نرخ جدیدی را تعریف و به بانک‌ها ابلاغ می‌کند. با توجه به پیچیدگی مسئله مدتی طول می‌کشد تا ادارات بین‌الملل موضوع را بررسی کنند و متوجه شوند مربوط به کدام بخش است و بعد نیاز را به شرکت ابلاغ کنند. گاهی یک طرح پیشنهادی با یک اداره بسته می‌شود و بخش ارزی بانک، آن را رد می‌کند. با فرض اینکه پروژه به موقع به دست شرکت برسد، تغییرات روی فرم‌های سنگین، گسترده خواهد بود؛ زیرا حسابداری ارزی به نسبت ریال پیچیده‌تر است، ولی تخمین و انتظار اتمام پروژه مطابق زمان‌بندی پروژه‌های ریال است. مدیران ارشد در پی آشنایی بیشتر با چالش‌ها، تا جایی که ممکن است راهکاری پیدا می‌کنند و جایی که راهکاری یافت نمی‌شود آن را ریسک در نظر می‌گیرند و سعی می‌کنند مدیریتش کنند. دانش کسب و کار ارزی به دلیل ماهیت بین‌المللی، ارزشمند است و نگاهداشت و تقویت نیروهای توانمند آن به‌ویژه در شرایط جاری کشور، هنر مدیران است.

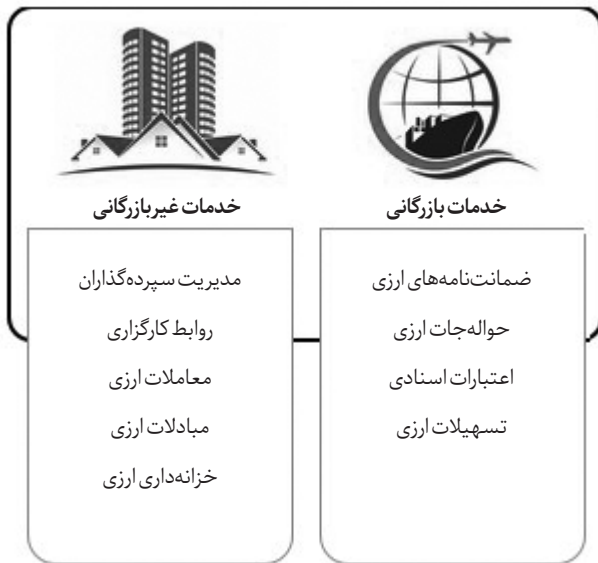

فصل اول
خدمات ارزی بانک‌ها

خدمات ارزی بانک‌ها را می‌توان به دو گروه عمده «بازرگانی» و «غیربازرگانی» تقسیم کرد: **خدمات ارزی بازرگانی**: فرایندهایی مانند اعتبارات یا بروات اسنادی، حواله، ضمانت‌نامه و تسهیلات در زمره خدمات بازرگانی محسوب می‌شوند. بازرگانان برای واردات و صادرات می‌بایست حسب نیاز از بانک اعتبار و برات دریافت کنند، تسهیلات بگیرند، ضمانت‌نامه دهند و حواله کنند و گاهی هم برای تولید یا ارائه خدمتی خاص به ضمانت‌نامه ارزی نیاز دارند.

خدمات ارزی غیربازرگانی: خدمات فرایندهایی مانند معاملات ارزی (مانند خرید و فروش ارز)، حواله‌جات بین بانکی، نقل و انتقالات ارزی یا عملیات ستادی - مانند روابط کارگزاری و خزانه‌داری - از جمله سرویس‌های غیربازرگانی بانک‌ها محسوب می‌شوند.

شکل ۱- خدمات ارزی بانک‌ها

در دنیا برای معاملات ارزی از شبکه پیام‌رسان مالی «سوئیفت» استفاده می‌شود. سوئیفت پیام‌های مالی را سریع‌تر و ایمن‌تر و مطمئن‌تر منتقل می‌کند. مرکز اصلی

سوئیفت شهر بروکسل بلژیک است و در کشورهای دیگر مراکزی برای پشتیبانی از آن وجود دارد. از آنجایی که ایران تحریم است، بانک‌های ایرانی امکان استفاده مستقیم از این شبکه را برای مبادلات و معاملات خود ندارند که همین مسئله دشواری‌های فراوانی را به دنبال دارد.

دولت و بانک مرکزی با سیاست‌گذاری‌های خود نقش مهمی را در شکل‌گیری و رونق معاملات دارند. برخی دولت‌ها از جمله دولت ترکیه صادرکنندگان را تقویت می‌کند. مثلاً این دولت بخشی از ریسک صادرات و واردات را متقبل می‌شود؛ به این صورت که اگر صادرکننده محصولی را صادر کرد، اما نتوانست هزینه آن را دریافت کند، دولت تمام یا بخشی از آن را متقبل می‌شود و جبران هزینه می‌کند. در ایران به دلایل مختلف که جلوتر برخی از آنها برشمرده می‌شود، این نوع حمایت‌ها یا وجود ندارد یا کم‌رنگ است.

معرفی خدمات ارزی بازرگانی بانک

ضمانت‌نامه ارزی

ضمانت‌نامه سندی است که به موجب آن، بانک با توجه به موضوع، انجام تعهدات اشخاص حقیقی یا حقوقی را ضمانت می‌کند. به این ترتیب اگر آن شخص تعهدات خود را انجام ندهد، پس از اعلام ذی‌نفع به بانک مبلغ ضمانت‌نامه به حساب او واریز می‌شود. تمام خدمات مربوط به صدور انواع ضمانت‌نامه‌های ارزی اشخاص حقیقی و حقوقی ایرانی در قبال تضمین متقابل بانک‌های کارگزار یا سایر وثایق معتبر با رعایت قوانین ارائه‌شده از سوی بانک مرکزی در شعب ارزی بانک‌های صادرکننده ضمانت‌نامه ارائه می‌شود.

بانک‌ها می‌توانند به درخواست صادرکنندگان کالا و خدمات ایرانی به منظور صدور خدمات فنی و مهندسی و سایر موارد ضمانت‌نامه صادر کنند. ضمانت‌نامه‌ها به دو گروه صادراتی و وارداتی تقسیم می‌شوند:

ضمانت‌نامه‌های وارداتی: منظور ضمانت‌نامه‌هایی است که به پشتوانه ضمانت‌نامه متقابل دریافتی از یک بانک کارگزار دیگر به عنوان وثیقه و به نفع خریداران/کارفرمایان

ایرانی یا خارجی صادر می‌شوند.

ضمانت‌نامه‌های صادراتی: به آن دسته از ضمانت‌نامه‌هایی اطلاق می‌شود که به پشتوانه وثایق دریافتی از ضمانت‌خواه (به‌عنوان وثیقه) به ارز صادر می‌شوند. برخی انواع ضمانت‌نامه‌های ارزی عبارت‌اند از:

- حسن انجام کار
- پیش‌پرداخت
- شرکت در مناقصه
- کسور وجه‌الضمان
- گمرکی (ورود موقت کالا)
- تعهد پرداخت

ضمانت‌نامه‌ها معمولاً مدت دارند و در صورت گذشتن موعد و باقی ماندن تعهدات می‌توان آن‌ها را تمدید کرد.

اعتبار اسنادی

یکی از مباحث مهم در حوزه تجارت بین‌الملل، پرداخت پول از سوی خریدار به فروشنده است؛ لذا از آن جهت که ممکن است به دلیل قوانین خاص کشورها یا دوری مسافت آنها، مشکلاتی در پرداخت پول ایجاد شود، جامعه تجارت بین‌المللی تلاش کرده با وضع قوانین از ریسک ناشی از معامله تجاری بکاهد. یکی از این روش‌ها، استفاده از اعتبار اسنادی یا ال‌سی است که اتاق بازرگانی بین‌المللی در سال ۱۹۳۳ آن را تبیین کرد. منظور از اعتبار اسنادی (LC)، مجموعه سندهایی است که مؤسسه‌های مالی صادر می‌کنند و طی آن به پرداخت مقداری پول، که عمدتاً در امور پولی تجارت استفاده می‌شود، تعهد می‌دهند. به عبارت دیگر اعتبار اسنادی، سند تعهد بانک به خریدار و فروشنده است. در تجارت بین‌الملل، زمانی که خریدار از یک کشور و فروشنده از کشوری دیگر باشد، اعتبار اسنادی اهمیت بسزایی پیدا می‌کند. برای انجام معامله علاوه بر وجود اعتبارنامه که نقش اساسی دارد، شخص یا شرکت فروشنده، بانک یا مؤسسه مالی صادرکننده (از طرف خریدار)، بانک ابللاغ‌کننده (از

طرف فروشنده) نیز دارای اهمیت‌اند.

طبق قاعده‌ای که درباره اعتبار اسنادی وجود دارد، هرگاه خریدار قادر به پرداخت مبلغ خرید نباشد، بانک موظف است باقی‌مانده یا تمام مبلغ خرید را بپردازد. البته بانک به نیابت از خریدار که نگه‌دارنده اعتبارات اسنادی است تا زمان دریافت تأییدیه‌ای مبنی بر اینکه کالاهای خریداری شده حمل شده‌اند، وجه را پرداخت نخواهد کرد. در معاملات بین‌المللی اعتبارات اسنادی اغلب به منظور اطمینان از دریافت مبالغ پرداختی به کار می‌رود. با توجه به عواملی همچون وجود مسافت و تفاوت قوانین کشورهای با همدیگر و در مجموع به دلیل ماهیت معاملات بین‌المللی، اعتبارات اسنادی در حوزه تجارت بین‌الملل بسیار پراهمیت است.

در اینجا در رابطه با اعتبارات اسنادی در ایران باید خاطر نشان کرد که به دلیل محدودیت‌هایی که بانک مرکزی وضع کرده است، برخی از این اعتبارات یا در ایران قابل استفاده نیستند یا به مجوز بانک مرکزی احتیاج دارند.

حواله‌جات ارزی

حواله‌های ارزی یعنی دستور پرداختی که مشتری به بانک می‌دهد تا براساس آن، بانک وجهی را از سپرده وی برداشت کند و به سپرده ذی نفع نزد یکی از بانک‌های کارگزار در داخل یا خارج از کشور واریز کند. پرداخت حواله‌های ارزی از طریق سیستم سوئیفت انجام می‌شود. بانک‌های ارائه‌کننده خدمات ارزی با استفاده از سیستم حواله‌جات ارزی، خدمات نقل و انتقال ارز از یک حساب به حساب دیگر از طریق سیستم بانکی، بین شعب یک بانک یا دو بانک مختلف را به مشتریان ارائه می‌دهند. بنابراین به نقل و انتقال ارز از یک حساب به حساب دیگر از طریق سیستم بانکی و بین شعب یک بانک یا دو بانک مختلف، حواله ارزی گفته می‌شود. دو نوع حواله‌جات ارزی وجود دارد:

حواله‌جات ارزی وارده: دستور پرداختی است از طرف کارگزاران (بانک‌های خارجی و داخلی) که به بانک ارسال می‌شود تا وجه مدنظر پس از دریافت پیام سوئیفت و بررسی صورت حساب (محض اطمینان از واریز وجه به حساب بانک)، ظرف بیست و چهار

هیچ ندیده‌ای هنوز

انتشارات **راه‌پرداخت**

برای سفارش اینترنتی این کتاب به وبسایت انتشارات راه‌پرداخت مراجعه کنید
way2pay.shop

کتاب چالش‌های ارز و سامانه‌های ارزی و روش‌های نوین مبادلات فرامرزی حاصل تلاش نویسنده برای یافتن دلایل وجود مشکلات بر سرراه توسعه سامانه‌های ارزی است و به این امید تدوین شده است که با خواندن آن، کارشناسان و بازرگانان آگاه‌تر شوند و مسئولان هشیارتر. این کتاب، پژوهشی است که به روش کیفی و از طریق مصاحبه با متخصصان، مطالعه مقالات و تحقیقات میدانی انجام شده است و از آنجایی که در مبادلات ارزی بازیگران متفاوتی (اعم از بانک مرکزی، ستاد و شعب ارزی بانک‌ها، شرکت‌های توسعه‌دهنده سامانه‌ها، بازرگان‌ها، صراف‌ها و گمرک) نقش دارند نویسنده برای بررسی چالش‌ها به سراغ مصاحبه با نمایندگان در تمام این بخش‌ها رفته است.

در این کتاب به منظور اینکه مطالب برای مخاطبان مختلف مفهوم‌تر باشد، کوشش شده که پیش از دسته‌بندی و شرح چالش‌ها، ابتدا مطالبی پیرامون اهمیت ارز و تأثیر نرخ آن در رشد اقتصادی، اهمیت تجارت برون مرزی و بانکداری بین‌الملل مطرح، و به دنبال آن خدمات ارزی بانک‌ها معرفی شود. کتاب در نهایت، پس از بیان چالش‌ها، راهکارهایی ارائه داده است؛ از جمله استفاده از روش‌های پرداخت نوین فرامرزی، مانند پرداخت از طریق رمزارزهایی مثل ریپل.

کتاب حاضر با نگارش نجمه نوذری و با هدف بررسی دقیق چالش‌های خرد و کلان سامانه‌های ارزی بانک‌ها در ایران و ارائه راهکارهایی برای آنها، حاصل پژوهشی است که به روش کیفی و از طریق مصاحبه با متخصصان، مطالعه مقالات و تحقیقات میدانی انجام شده است.

ISBN 978-622-7702-88-0

۹۹ هزار تومان

انتشارات **راه‌پرداخت**

ناشر فناوری و نوآوری

way2pay.press